

Szymon

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/37/16/90

OPINIE O SYTUACJI ZAKŁADÓW PRACY W NOWYCH WARUNKACH EKONOMICZNYCH

Komunikat z badań

Warszawa, luty 1990 r.

W lutowym sondażu¹ CBOS badaliśmy m.in. opinie pracowników na temat zmian zachodzących w gospodarce uspołecznionej oraz działalności zakładów pracy w warunkach mechanizmów gospodarki rynkowej. Pytano respondentów o najważniejsze problemy w ich zakładach pracy, pogorszenie lub poprawę w podstawowych dziedzinach funkcjonowania przedsiębiorstw oraz o przewidywane zachowania ich współpracowników w sytuacji nasilania się trudności w przedsiębiorstwach i pogarszania się położenia materialnego zatrudnionych.

Zaledwie 1,7% badanych nie dostrzega problemów w funkcjonowaniu ich zakładów pracy. Zdaniem ponad połowy (53,3%) są to kłopoty finansowe, w tym brak pieniędzy na płace (35,2%). O nasileniu się trudności finansowych w ciągu ostatniego miesiąca mówi 44,5% respondentów - częściej zatrudnieni w produkcji i usługach materialnych (46,7%, a szczególnie w budownictwie - 52,0%) niż w sferze budżetowej (36,7%; tab. 1 - 3 aneksu).

Prawie równie często dostrzegano pogarszanie się (42,1% ankietowanych) zaopatrzenia zakładów pracy w materiały i surowce w styczniu, co i utrzymanie się jego na nie zmienionym poziomie (37,7%). Tylko 10,8% zauważa poprawę - głównie pracownicy handlu (39,3%).

Spadek produkcji, obrotów i usług zgłasza 36,3% badanych, a 31,4% jest przekonanych, że nic się w tym względzie nie zmienia. Zaledwie 17,2% respondentów odnotowuje wzrost produkcji w swoich zakładach pracy. Na zmniejszanie się produkcji wyraźnie częściej niż inni wskazują pracownicy budownictwa (46,5%), a obrotów - handlowcy (41,0%). Mimo spadku produkcji i usług, zdaniem ponad połowy badanych (57,2%), zwiększyły się kłopoty ze zbytem. Najczęściej narzekają pracownicy handlu (72,3%). W tej sytuacji nie dziwi fakt, iż znaczna część ankietowanych (16,6% ogółu, a w przemyśle -

¹ Sondaż zrealizowano w dniach 2-4 lutego 1990 r. na 999-osobowej reprezentatywnej próbie zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej.

25,4%) problem zbytu uznała za najważniejszy w ich zakładzie pracy.

Z możliwością utraty pracy liczy się 42,1% badanych, ale jako ważny problem w zakładzie wymienia ją tylko 27,7% respondentów. Można z tego wysnuć wniosek, iż zakłady pracy nie przystąpiły jeszcze do redukcji zatrudnienia, dlatego też reakcje pracowników na bezrobocie są stosunkowo spokojne.² Niemniej 2,9% stwierdza już panikę w zakładzie i negatywny jej wpływ na pracę załóg.

Pierwszy miesiąc funkcjonowania rynkowych mechanizmów ekonomicznych nie przyniósł znaczących, odczuwanych przez większość pracujących pozytywnych zmian w wykorzystaniu potencjału ludzkiego. Nie zmieniła się chęć ludzi do pracy (42,4%), nie uległa poprawie organizacja pracy (57,8%), nie wykorzystuje się lepiej kwalifikacji pracowników (56,9%).

Zatrudnieni w produkcji i usługach materialnych częściej (31,6%) niż pracownicy sfery budżetowej (21,3%) zgłaszają korzystne zmiany w stosunku ludzi do pracy. Istotne zmiany sygnalizują pracownicy handlu - 41,2% dostrzega wzrost chęci do pracy, 35,3% poprawę w jej organizacji i wykorzystaniu kwalifikacji pracowników.

O spadku chęci do pracy i zagrożeniu bezrobociem mówią najczęściej zatrudnieni w administracji i wymiarze sprawiedliwości (odpowiednio: 36,5 i 39,2%).

W sferze budżetowej, zdaniem ponad 2/3 badanych, nie polepszyła się ani organizacja pracy, ani wykorzystanie kwalifikacji pracowniczych. Prawie powszechnie byli o tym przekonani pracownicy służby zdrowia i opieki społecznej (odpowiednio: 79,7 i 76,3%).

Trudna sytuacja finansowa wielu zakładów pracy nie była barierą wzrostu wynagrodzeń. Prawie połowa badanych

² Por. "Bezrobocie - reakcja i odczucia zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej". Komunikat z badań CBOS, luty 1990 r.

(48,0%) stwierdziła ich wzrost³ w ubiegłym miesiącu, 29,6% - brak zmian, a 20,5% - ich spadek. Szczególnie często mówili o podwyżkach pracownicy oświaty, nauki (60,0%) oraz służby zdrowia i opieki społecznej (64,4%). Spośród zatrudnionych w kulturze i turystyce 50,0% twierdziło, że ich zarobki się nie zmieniły, a 40,9% - że się pogorszyły.

Zdaniem tylko 54,5% zatrudnionych w produkcji i usługach wzrost wynagrodzeń zależał w dużym stopniu od działalności ich zakładu pracy. Nie dostrzega takiego związku większość badanych w sferze budżetowej (74,3%; tab.5 aneksu).

Na tym tle ponad połowa badanych (52,3%) oceniła rentowność swojego zakładu pracy pozytywnie, 18,1% - negatywnie (29% miała trudności z dokonaniem oceny). Zagrożenie bankrutem dostrzegło tylko 9,7% respondentów (tab. 1 i 4 aneksu).

Najczęściej na deficytowość swoich zakładów wskazywali pracownicy transportu i łączności (30,7%). Wśród zatrudnionych w handlu przeważała (61,3%) opinia o jego dochodowości.

Pytano badanych, co zrobią ich współpracownicy, gdy trudności finansowe będą się nasilać i znacznie brakować na utrzymanie rodziny?⁴ Prawie wszyscy odpowiedzieli, że będą oszczędzać i lepiej gospodarować pieniędzmi (86,8%) oraz poszukiwać dodatkowego źródła dochodu (82,7%). W następnej kolejności przewidywano roszczenia płacowe: naciski na przełożonych (70,2% wskazań) lub związki zawodowe (63,6%).

³ Według danych GUS w styczniu br. nastąpił wzrost zarobków o około 1%. Być może respondenci odczuwają tak często wzrost wynagrodzeń, ponieważ część z nich udzielając odpowiedzi na pytania ankiety nie odliczyła od styczniowych poborów wyrównań, nagród za ubiegły rok. Pracownicy fizyczni w czasie realizacji badania nie otrzymali jeszcze wypłat za styczeń (dostali je dopiero około 10 lutego), podawali więc swe grudniowe wynagrodzenia.

⁴ Zob. "Problem płac w opiniach pracowników gospodarki uspołecznionej". Komunikat z badań CBOS, luty 1990 r.

Nieco rzadziej wskazywano na zmianę miejsca pracy, poszukiwanie nowej, lepiej płatnej pracy (59,4%) lub wydajniejszą pracę w swoim zakładzie, aby więcej zarobić (60,3%). Prawie tak samo często (56,3% wskazań) sądzono, że ludzie będą złorzeczyć rządowi, co i pocieszać się, iż nie jest tak źle.

Rzadko przewidywano żądanie od związków zawodowych zorganizowania strajków i protestów (30,7%) lub organizowanie "dzikich" strajków (23,1%). Chociaż ta forma protestu ma dość małe poparcie, to jednak nie można powiedzieć, że ludzie rezygnują z tej broni, wymieniają ją jako ostateczność. Podobnie często wskazywano na popieranie organizacji i partii występujących przeciw rządowi (28,1%).

Ogólnie, największych nacisków płacowych można się spodziewać wśród pracowników produkcji i usług materialnych, a zwłaszcza budownictwa, gdzie są najsilniejsze roszczenia i rewindykacje płacowe (tab. 6 aneksu).

* * *

Badani zwracają uwagę na spadek produkcji w styczniu br. oraz pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Zaczyna brakować pieniędzy na płace, spłaty kredytów czy utrzymanie produkcji. W świadomości społecznej istnieje znaczne zagrożenie bezrobociem, ale w opinii respondentów nie jest to w tej chwili najważniejszy problem w ich zakładzie pracy.

Nie dostrzega się zmian na lepsze w stosunku ludzi do pracy, w wykorzystaniu potencjału ludzkiego, kwalifikacji pracowników czy organizacji pracy.

Nie zanikły postawy roszczeniowe - w przypadku pogarszania się położenia materialnego ludzi, badani przewidują duże naciski na swoich przełożonych, aby podnieśli zarobki, rzadziej strajki, które traktowane są jako ostateczność i mają stosunkowo małe poparcie społeczne.

Należałoby wspomnieć, że w świadomości społecznej nie funkcjonuje takie pojęcia jak wyprzedaż majątku czy jego rozkradanie. Niezmiernie rzadko (0,4%) wymienia się jako problem odpolitycznienie zakładu (wyprowadzenie byłej PZPR z zakładów).

Tabela I

w procentach

Dział zatrudnienia badanych	Odpowiedzi na pytanie: Jakie są obecnie najważniejsze problemy w Pana(i) zakładzie pracy?							
	sytuacja finansowa - ogólnie	sprawy płacowe, niskie zarobki lub brak pieniędzy na wynagrodzenia	zmniejszenie zatrudnienia, zagrożenie bezrobociem	organizacja pracy lub zły stan techniczny zakładu, zły wyposażenie	zaopatrzenie w materiały i surowce	zbyt produkcji lub usług	zagrożenie bankrutstwem, likwidacją	zmiana struktury organizacyjnej lub własnościowych w zakładzie
Ogółem	18,1a)	35,2	27,7	16,4	18,0	16,6	9,7	6,2
<u>Produkcja i usługi materialne:</u>	18,1	34,9	28,9	15,7	18,3	20,7	10,4	5,2
- przemysł	15,7	33,8	31,5	13,5	19,5	25,4	9,6	5,3
- budownictwo	19,0	45,0	24,0	18,0	22,0	14,0	8,0	5,0
- handel	27,1	28,2	24,7	12,9	11,8	20,0	12,9	5,9
- transport i łączność	11,6	36,8	28,4	34,7	15,8	6,3	9,5	4,2
<u>Budżet:</u>	18,3	36,5	23,9	18,7	15,2	3,0	7,4	9,6
- oświata i nauka	25,3	36,0	20,0	13,3	12,0	1,3	4,0	8,0
- służba zdrowia i opieka społeczna	16,9	42,4	13,6	35,6	37,3	3,4	3,4	1,7
- kultura i turystyka	31,8	40,9	22,7	4,5	0,0	9,1	22,7	18,2
- administracja i wymiar sprawiedliwości	6,8	31,1	39,2	14,9	5,4	2,7	8,1	16,2

a) Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badany mógł wymienić kilka problemów.

Tabela 2.

w procentach

Przedmiot oceny	Odpowiedzi respondentów				
	znacznie się poprawiło	trochę się poprawiło	nie zmieniło się	trochę się pogorszyło	znacznie się pogorszyło
Chęć ludzi do pracy	4,6 ^{a)}	24,7	42,4	17,4	7,0
Organizacja pracy w zakładzie	2,7	21,0	57,8	7,7	4,1
Wykorzystanie czasu pracy i kwalifikacji pracownika	3,8	19,6	56,9	6,5	4,7
Wysokość zarobków	5,7	42,3	29,6	12,5	8,0
Sytuacja finansowa instytucji, przedsiębiorstwa	1,2	11,5	25,2	24,7	19,8
Zaopatrzenie w materiały i surowce, sprzęt, wyposażenie techniczne zakładu pracy	2,0	8,8	37,7	22,4	19,7
a) Procenty nie sumują się do 100, ponieważ nie uwzględniono odpowiedzi "trudno powiedzieć".					

Tabela 3

w procentach

Przedmiot oceny	Dział zatrudnienia badanych	Odpowiedzi badanych		
		poprawiła (o) się	pozostała (o) bez zmian	pogorszyła (o) się
Chęć ludzi do pracy	<u>Ogółem</u>	29,3	42,4	24,4
	Produkcja i usługi materialne:	31,6	41,5	22,9
	- przemysł	35,8	41,9	17,8
	- budownictwo	25,0	45,0	27,0
	- handel	41,2	28,2	25,9
	- transport i łączność	27,7	45,7	22,3
	Budżet:	21,3	45,2	29,6
	- oświata i nauka	20,0	50,7	25,3
	- służba zdrowia i opieka społeczna	16,9	55,9	23,7
	- kultura i turystyka	13,6	50,0	31,8
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	27,0	33,8	36,5
Organizacja pracy w zakładzie, instytucji	<u>Ogółem</u>	23,7	57,8	11,8
	Produkcja i usługi materialne:	26,1	55,4	12,5
	- przemysł	26,6	55,3	11,9
	- budownictwo	23,0	57,0	14,0
	- handel	35,3	56,5	7,1
	- transport i łączność	24,5	53,2	17,0
	Budżet:	15,7	65,7	9,6
	- oświata i nauka	13,3	64,0	12,0
	- służba zdrowia i opieka społeczna	15,3	79,7	0,0
	- kultura i turystyka	18,2	59,1	13,6
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	17,6	55,4	14,9
Wykorzystanie czasu pracy i kwalifikacji pracowników	<u>Ogółem</u>	23,4	56,9	11,2
	Produkcja i usługi materialne:	24,5	55,1	12,0
	- przemysł	25,7	55,5	10,2
	- budownictwo	19,0	51,0	21,0
	- handel	35,3	55,3	5,9
	- transport i łączność	22,4	58,3	12,9
	Budżet:	19,7	62,9	8,3
	- oświata i nauka	13,3	65,3	10,7
	- służba zdrowia i opieka społeczna	16,9	76,3	1,7
	- kultura i turystyka	18,2	54,5	13,6
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	28,8	50,7	9,6
Wysokość zarobków	<u>Ogółem</u>	48,0	29,6	20,5
	Produkcja i usługi materialne:	46,9	28,6	23,0
	- przemysł	46,7	29,9	21,8
	- budownictwo	48,0	29,0	22,0
	- handel	50,6	30,6	17,6
	- transport i łączność	53,7	24,2	20,0
	Budżet:	51,7	33,0	12,0
	- oświata i nauka	60,0	36,7	10,7
	- służba zdrowia i opieka społeczna	64,4	18,6	11,9
	- kultura i turystyka	9,1	50,0	40,9
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	41,9	47,3	8,1
Sytuacja finansowa przedsiębiorstwa, instytucji	<u>Ogółem</u>	12,7	25,2	44,5
	Produkcja i usługi materialne:	13,8	22,5	46,7
	- przemysł	12,4	23,6	47,0
	- budownictwo	14,0	21,0	52,0
	- handel	16,5	20,0	48,2
	- transport i łączność	18,1	28,7	36,2
	Budżet:	8,8	34,1	36,7
	- oświata i nauka	13,7	26,0	39,7
	- służba zdrowia i opieka społeczna	5,2	46,6	22,4
	- kultura i turystyka	0,0	22,7	63,6
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	6,8	34,2	37,0
Zaopatrzenie w materiały i surowce; sprzęt, wyposażenie techniczne zakładu pracy, szkoły, szpitala, urzędu, biura	<u>Ogółem</u>	10,8	37,7	42,1
	Produkcja i usługi materialne:	12,7	34,8	43,0
	- przemysł	10,7	34,0	44,4
	- budownictwo	11,0	30,0	50,0
	- handel	39,3	33,3	22,6
	- transport i łączność	4,3	40,2	46,7
	Budżet:	4,4	47,6	39,2
	- oświata i nauka	5,3	42,7	44,0
	- służba zdrowia i opieka społeczna	6,9	46,6	41,4
	- kultura i turystyka	4,5	54,5	27,3
	- administracja i wymiar sprawiedliwości	1,4	50,0	34,7
Wielkość produkcji, obrotów, usług	<u>Ogółem produkcja i usługi materialne:</u>	17,2	31,4	36,3
	- przemysł	17,1	32,7	32,2
	- budownictwo	11,1	30,3	46,5
	- handel	36,1	16,9	41,0
	- transport i łączność	12,1	34,1	38,5
Łatwość zbytu wyrobów, zdobywania zamówień, sprzedaży	<u>Ogółem produkcja i usługi materialne:</u>	8,0	21,8	57,2
	- przemysł	6,1	21,7	58,8
	- budownictwo	10,1	23,2	49,5
	- handel	13,3	13,3	72,3
	- transport i łączność	10,1	34,8	34,8

Tabela 4

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena rentowności własnego zakładu pracy:		
	przynosi zyski	nie przynosi zysków	nie wiem
<u>Dział zatrudnienia - produkcja i usługi materialne:</u>	52,3	18,1	29,6
- przemysł	54,7	16,3	29,0
- budownictwo	50,5	16,5	33,0
- handel	61,3	15,0	23,8
- transport i łączność	35,2	30,7	34,1
<u>Wielkość zakładu pracy:</u>			
- do 500	48,0	21,9	30,1
- 501-1000	60,1	14,5	25,4
- powyżej 1000 pracowników	53,2	19,0	27,8

Tabela 5

w procentach

Dział zatrudnienia badanych	Odpowiedzi na pytanie: Czy Pana(i) dochody zależą od tego, jak działa Pana(i) zakład pracy?		
	tak, w dużym stopniu	tak, w niewielkim stopniu	w ogóle nie zależą
Ogółem	44,0	26,5	29,1
<u>Produkcja i usługi materialne:</u>	54,5	29,8	15,6
- przemysł	54,1	29,9	16,0
- budownictwo	58,0	32,0	9,0
- handel	63,5	24,7	11,8
- transport i łączność	41,1	34,7	24,2
<u>Budżet:</u>	9,1	15,7	74,3
- oświata i nauka	8,0	12,0	78,7
- służba zdrowia i opieka społeczna	5,1	11,9	81,4
- kultura i turystyka	31,8	27,3	40,9
- administracja i wymiar sprawiedliwości	8,1	17,6	74,3

Tabela 6

w procentach

Dział zatrudnienia badanych	Przewidywane przez respondentów zachowania pracowników w ich zakładach pracy, gdy trudności finansowe będą się zwiększać, a zarobki nie będą starczać na utrzymanie rodziny											
	oszczędzanie, lepsze gospodarowanie pieniędzmi	poszukiwanie dodatkowego źródła utrzymania	roszczenia płacowe wobec przełożonych	naciśki na zwłaski zawodowe o podwyżki płac	lepsza praca w zakładzie, aby więcej zarobić	poszukiwanie nowej, lepszej płatnej pracy	narzekań, źróźnic czenie rządowi	można się spodziewać najgorszego	pocięzanie się, że nie jest tak źle	wymuszanie na związkach zawodowych zorganizowania strajku	popieranie organizacji i partii występujących przeciw rządowi	organizowanie "dzikich" strajków i demonstracji
Ogółem	86,8	82,7	70,2	63,6	60,3	59,4	56,3	36,8	31,5	30,7	28,1	23,1
<u>Produkcja i usługi materialne:</u>												
- przemysł	86,3	82,6	74,2	66,8	65,0	60,7	57,3	39,4	29,9	33,7	30,1	26,3
- budownictwo	85,3	80,2	73,0	69,8	67,2	56,1	55,1	37,9	32,5	32,2	28,9	23,1
- handel	86,0	87,0	85,0	71,0	68,0	71,0	63,0	44,0	26,0	42,0	38,0	37,0
- transport i łączność	88,1	76,5	61,2	59,5	52,9	56,5	59,5	32,1	28,6	22,6	25,0	19,0
89,1	88,4	75,8	71,6	68,4	62,1	54,7	47,4	23,2	23,2	43,2	33,7	35,8
<u>Budżet:</u>												
- oświata i nauka	88,7	83,0	57,0	53,0	44,3	54,8	53,0	28,7	37,0	21,7	21,7	12,6
- służba zdrowia i opieka społeczna	94,7	89,3	52,0	60,0	45,3	58,7	53,3	30,7	37,3	16,0	21,2	12,0
- kultura i turystyka	78,0	81,4	59,3	59,3	47,5	54,2	47,5	25,4	25,4	33,9	23,7	15,3
- administracja i wymiar sprawiedliwości	86,4	81,8	63,6	50,0	63,6	54,5	45,5	27,3	36,4	22,7	13,6	13,6
	90,5	79,7	60,8	45,9	35,1	54,1	62,2	32,4	45,9	23,0	21,6	16,2